

9 клас

Урок № 7

Дата:

ТИПИ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.

Очікувані результати НПД: учні називають типи економічних систем, порівнюють їх характерні ознаки, розуміють їх переваги та недоліки.

Розвивальна та виховна мета: розвивати вміння співвідносити здобуті знання з реаліями сьогодення, формулювати гіпотези, аналізувати результати; виховувати культуру спілкування, розвивати комунікативні здібності, економічне мислення.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, атласи, комп'ютер, проектор (інтерактивна дошка), мультимедійна презентація.

Опорні та базові поняття: світове господарство, національна економіка, економічний розвиток, економічна система, спеціалізація.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

- Розкрийте зміст поняття «спеціалізація території». Наведіть приклади спеціалізації міста, району, регіону, країни.
- Що таке міжнародний поділ праці? Які причини поділу праці між країнами світу?
- Які чинники можуть змінити міжнародну спеціалізацію країни?
- Що таке світове господарство? Які чинники обумовили його виникнення?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Ви вже знаєте, що національна економіка — це складна система, що поєднує різні види господарської діяльності в межах певної країни. Для того щоб цілісний організм, що складається з різних підприємств, галузей і територіальних комплексів, злагоджено працював, потрібні певні способи організації господарської діяльності. У кожній країні світу формується власна економічна система, яка вирішує низку економічних питань: які товари виробляти, як організувати їх виробництво, розподіл, обмін, споживання.

Повідомлення теми, цілей і завдань уроку.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Що таке економічна система

Економічна система — сукупність правил, принципів та норм, які в конкретній країні визначають основні економічні відносини в процесі виробництва, обміну та споживання продукції.

Нині є різні класифікації економічних систем. Найпоширенішою в економічній географії є класифікація економічних систем за способом регулювання господарської діяльності. Відповідно до цього критерію виділяють ринкові (ринкова, змішана) та неринкові (традиційна, командна) економічні системи.

2. Стадії економічного розвитку

Відповідаючи на ці питання, ми простежимо простий ланцюжок, що демонструє *стадії розвитку моделей господарства*.

Першою є *доіндустріальна стадія*. Завдання господарства: забезпечення їжею на основі простої ручної праці та виготовлення примітивних знарядь праці, домашнього начиння і одягу в межах своєї родини (племені). Тобто майже все населення зайняте в сільському господарстві (у широкому розумінні разом зі збиральництвом, полюванням). Як би багато не працювали люди, дохід (обчислюючи сучасними цінами) мінімальний.

- Як називають таку форму господарства?

- Чи знаєте ви країни, у межах яких досі люди існують на цій стадії?

Люди починають розуміти, що краще робити щось одне й обмінюватися продукцією з іншими умільцями.

Друга стадія — *індустріальна*. Розвиваються товарні відносини. Зростає кількість населення, частині вже немає роботи на землі, умільці-ремісники концентруються в містах, де легше продавати свою продукцію селянам, що мешкають навколо. З винаходом машин спостерігається різке зростання міст, торгівлі, виробленої продукції. Формується робітничий клас та зайняті в наданні послуг (цирульники, учителі, трактирники). Зростає дохід, значення освіти, наука дедалі більше працює на запити економіки. Цей період коротший ніж попередній — аграрний, але більшість сучасних країн знаходяться саме на цій стадії, маючи суттєві відмінності одна від одної, тому виокремлюють додатково **етапи індустріалізації**.

1) *Формування простих працезатратних галузей промисловості* (харчової, деревообробної, легкої, складальне машинобудування). Вкладення капіталу в обладнання мінімальні, високої кваліфікації від кадрів не потрібно, прибутки значні за рахунок дешевої сили. Відповідно переважає аграрний сектор, малоосвічене населення в містах живе не на гідному рівні.

2) *Формування базових галузей промисловості* (металургія, енергетика, транспортне та загальне машинобудування). Нескладна механізація аграрного сектора спричиняє відтік зайвої дешевої робочої сили в міста. Збільшується випуск матеріалів для вироблення машин.

3) *Формування галузей, що дають змогу комплексно електрифікувати та механізувати господарство* (електроенергетика, електротехніка, хімічна промисловість). Оснащення аграріїв та робітників продуктивнішими знаряддями праці (електричні швацькі машинки продуктивніші, ніж ножні, а тим паче просто

голки) та дешевими матеріалами з новими якостями (пластмаси, синтетичні тканини). Більший прибуток від капіталомістких виробництв.

4) *Комплексна автоматизація всіх галузей господарства*. Вивільняється робоча сила для сфери послуг та розумової праці. Найбільший прибуток від наукомістких галузей. Приплив дешевої робочої сили не з села у місто (праця скрізь дорога), а з інших країн, що на нижчому рівні економічного розвитку.

- Хто такі гастарбайтери?

Четверта стадія — *постіндустріальна*. Матеріальні блага робитимуть машини, незначна кількість робітників сільського господарства та промисловості (близько 10–15 %) будуть, по суті, налагоджувальниками машин. Інші надаватимуть висококваліфіковані послуги чи продукуватимуть нові знання. Матеріальних благ можна виробляти більше, ніж потрібно. Управлінцями будуть не політики-популісти, а технократи та науковці.

- За можливості наведіть приклади країн, що в сучасному світі перебувають на кожній зі стадій розвитку.

3. Типи економічних систем

Робота з мультимедійною презентацією

1) *Традиційна економічна система* характеризується збереженням натурально-общинних форм господарювання, відсталою технікою, широким застосуванням ручної праці, найпростішими формами організації праці і виробництва, бідністю населення. На соціально-економічні процеси значний вплив справляють освячені століттями традиції та звичаї, релігійні та культові цінності, кастовий і соціальний поділ населення. У сучасних умовах її залишки існують у найбідніших країнах світу.

2) *Командна (планова) економічна система* ґрунтується на пануванні державної власності. Головну роль відіграє держава, яка володіє ресурсами для виробництва товарів та послуг. Командна економіка забезпечує рівність розподілу отриманих доходів у межах, визначених державою, що приводить до зрівнялівки, зниження зацікавленості в результатах праці. Відсутність конкуренції спричиняє дефіцит багатьох товарів, високу матеріалоємність й енергоємність виробництва, низьку продуктивність праці, низькі темпи науково-технічного розвитку. Водночас командна економіка регулює безробіття та забезпечує населенню відносну соціально-економічну стабільність.

Командна економіка була панівною в колишньому Радянському Союзі та низці країн Східної Європи й Азії. Після розпаду Радянського Союзу колишні соціалістичні країни та радянські республіки, зокрема й Україна, обрали шлях реформування економічної системи до ринкової. Економічні системи країн у період проведення економічних реформ називають *перехідними*.

3) *Ринкова економічна система* характеризується пануванням приватної власності, передбачає функціонування великої кількості активних виробників і покупців товарів, свободу вибору підприємницької діяльності. Основу ринкової економіки становить конкуренція. Це спонукає виробників раціонально використовувати й розподіляти ресурси, орієнтувати виробництво на задоволення

потреб споживачів, поліпшувати якість вироблених товарів і наданих послуг, підвищувати продуктивність праці, прискорювати технічний прогрес.

Водночас в умовах ринкової економіки всі зацікавлені в одержанні прибутку й тому неохоче беруть участь у вирішенні соціальних і екологічних проблем, відбувається розшарування суспільства, з'являються бідні й багаті.

У чистому вигляді ринкова система зараз не існує, її основи є фундаментом для запровадження різноманітних моделей змішаної економіки в країнах світу.

4) *Змішана економічна* система існує в різних формах у розвинених країнах світу та має такі ознаки:

- поєднання ринкового механізму з державними методами регулювання економіки, які органічно переплітаються і доповнюють один одного;
- різноманітність форм власності й рівноправне функціонування різних господарчих суб'єктів (приватних, колективних, корпоративних, державних);
- орієнтація соціальної спрямованості розвитку економіки.

Змішана економічна система може забезпечити і економічну стабільність, і соціальні гарантії.

Універсальних принципів побудови змішаної економічної системи немає, оскільки країни світу різняться за економічними, соціально-психологічними, політичними, культурологічними особливостями. Це зумовлює існування низки національних моделей змішаних економік.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Завдання (робота в парах).

- Порівняйте переваги та недоліки командної та ринкової економічної системи.
- Назвіть ознаки ринкової системи господарювання, характерні для сучасного господарства України.
- Якими причинами обумовлена необхідність державного регулювання економічного життя в країні?

VI. ПІДСУМОК УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Зробіть стисло і швидко чотири висновки з матеріалу уроку.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Підручник, опрацювати § 7.
2. За допомогою ресурсів Інтернету дізнайтеся про особливості національних моделей змішаної економіки США, Німеччини, Японії.
3. Підготуйте повідомлення про «Велику сімку» та «Велику двадцятку» (країни-учасниці, де відбувалась остання зустріч. Зазначте головні питання обговорення).